

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי טכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

מדע וטכנולוגיה בחגי ישראל

קערת ליל הסדר

"כֹּל שְׂלֵא אָמַר שְׁלֶשֶׁה דְּבָרִים אֵלַי בְּפֶסַח, לֹא יָצָא יְדֵי חוּבָתוֹ, וְאֵלֹהֵי הָן:
פֶּסַח, מַצָּה, וּמְרוֹר".

מתוך [ויקיפדיה](#)

כיתות ד-ו

פברואר 2019, תשע"ט

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי טכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע וטכנולוגיה
בחינוך היסודי

ראש המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי, אוניברסיטת תל-אביב
פרופ' רפי נחמיאס

מפמ"ר מדע וטכנולוגיה, משרד החינוך
יועץ אקדמי, המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי
מנהלת מרכז המורים הארצי למדע וטכנולוגיה
בחינוך היסודי - למדע

עריכה פדגוגית
ליאורה סלע

כתיבה
תמונות:
ד"ר מירי דרסלר, ד"ר רוחמה ארנברג
באדיבות ויקיפדיה ויקישיתוף,
.pixabay.com

הערות
ד"ר דליה קילים, גלית ניב, זהבי סיגל,
מדריכות ארציות

הוצאה לאור
מרכז המורים הארצי למדע וטכנולוגיה
בחינוך היסודי, אוניברסיטת תל אביב
טלפון : 03-6409663
דוא"ל : lamda@tauex.tau.ac.il
אתר ברשת : matar.tau.ac.il
שנה"ל : תשע"ט, 2019

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע וטכנולוגיה
בחינוך היסודי

תוכן

- 4..... חלק א' - למורה
- 4..... רקע כללי
- 4..... הקשר לתכנית הלימודים
- 5..... מושגים
- 5..... מיומנויות חשיבה
- 6..... חלק ב: לתלמיד/ה – מיועד להדפסה
- 6..... משימה 1: קערת ליל הסדר
- 6..... חלק א: מאכלים בקערת הסדר במשפחתי
- 10..... חלק ב: מה מסמלים המאכלים בקערת ליל הסדר?
- 11..... משימה 2: כרפס
- 11..... חלק א: מהו כרפס?
- 12..... חלק ב: מדוע אוכלים כרפס בליל הסדר?
- 13..... משימה 3: זרוע (פסח)
- 13..... חלק א: מהי הזרוע?
- 14..... חלק ב: מה מסמל הבשר של הזרוע?
- 15..... משימה 4: ביצה
- 16..... משימה 5: מצה
- 16..... חלק א: בצק שהחמיץ ותפח
- 18..... חלק ב: סוגי מצות
- 20..... משימה 6: מרור
- 21..... חלק א: נכיר את החסה
- 23..... חלק ב: נכיר את החזרת
- 24..... משימה 7: חרוסת
- 24..... חלק א: מהי חרוסת?
- 25..... חלק ב: מכינים חרוסת
- 26..... משימה 8: מסכמים

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי טכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

חלק א' - למורה

רקע כללי

סדרת הפעילויות "קערת ליל הסדר" עוסקת במשמעות הסמלית של המאכלים שמונחים בקערת הפסח. המאכלים מסמלים אירועים מסיפור יציאת מצרים כפי שהם מוצגים בהגדה של פסח. הנושא מזמן התייחסות להיבטים מדעיים וטכנולוגיים הנמצאים בתכנית הלימודים במדע וטכנולוגיה לבית הספר היסוד (מאפיינים של צמחים, איברים בגופם של בעלי חיים, תהליכי עיבוד חומרים/מזון) וכן מוצגים ההקשרים התרבותיים של חג הפסח.

מומלץ לשלב את יחידת הלימוד בתכנית הלימודים במדע וטכנולוגיה של תלמידי כיתות ד-ו בהיקף של 4-6 שעות.

הקשר לתכנית הלימודים

פרקי הלימוד של יחידת הלימוד קערת הסדר נמצאים בזיקה לנושאי לימוד במדע וטכנולוגיה בכיתות ג-ה. אפשר ללמד אותה בשלימותה או בחלקים בהתאם לשיקולי הדעת של המורה. בטבלה הבאה מופיע מיפוי של המשימות בהתאם לזיקתם לתכנית הלימודים.

שם המשימה	הקשר לתכנית הלימודים
• משימה 1: קערת ליל הסדר	• זיהוי סוגי מזונות, כיתה ה
• משימה 2: כרפס	• כרפס (שם כולל למיני ירקות), מגוון של צמחים, כיתה ג
• משימה 3: זרוע (פסח)	• הזרוע כאיבר של בעלי חיים, כיתה ד
• משימה 4: ביצה	• ביצה של תרנגולת, מאפייני עופות, כיתה ד
• משימה 5: מצה	• מזון ודרכי עיבוד מזון, כיתה ה
• משימה 6: מרור	• מרור, מגוון צמחים, כיתה ג
• משימה 7: חרוסת	• מזון, רכיבים ודרכי עיבוד, כיתה ה

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי טכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

מושגים

מושגים מדעיים וטכנולוגיים : איבר צמח, איבר בעל חיים (זרוע), עצמות ומפרקים, ביצה, מצה, תפיחת בצק, החמצת בצק, איברי צמח נאכלים, צמחים שמייצגים את המרור והכרפס.
מושגים הלכתיים : הגדה של פסח, סדר פסח, קערת ליל הסדר, פסח, מצה, מרור, כַּרְפֵּס, חֲרוֹסֶת, זְרוּעַ, ביצה, חמץ, מים שלנו, מצה שמורה.

מיומנויות חשיבה

ארגון מידע בטבלה, עריכת סקר, ניתוח טקסטים, ניתוח ממצאי סקר, והסקת מסקנות.

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע וטכנולוגיה
בחינוך היסודי

חלק ב: לתלמיד/ה – מיועד להדפסה

משימה 1: קערת ליל הסדר

חלק א: מאכלים בקערת הסדר במשפחתי

בליל הסדר נוהגים להניח על השולחן החגיגי ליד עורך הסדר את קערת ליל הסדר (קערת הפסח). על קערת ליל הסדר, שהיא מגש עגול גדול ייחודי לליל הסדר, מניחים לפני תחילת הסדר, חמישה מאכלים המייצגים רעיונות הקשורים לסדר הפסח וליציאת מצרים. לכל מאכל מקום מיוחד בקערה.

בנוסף לחמישה המאכלים שבקערת ליל הסדר, מניחים מתחת לקערה או בסמוך לה מאכל נוסף - שלוש מצות.

על חלק מהמאכלים נוהגים לברך ואת חלקם גם נהוג לאכול כאשר קוראים מההגדה של פסח (יש מאכלים שלא נהוג לאכול מהם בליל הסדר, למרות שהם מונחים על הקערה, ראו בהמשך).

הנחיות

ארגון לומדים: קבוצתי

1. ספרו אילו מאכלים נוהגים לשים בקערת ליל הסדר אצלכם במשפחה

2. תארו את קערת הסדר במשפחתכם. התייחסו להיבטים הבאים:

צורת הקערה _____

החומר ממנו עשויה הקערה _____

עיטורים על הקערה _____

3. השוו את קערות ליל הסדר שתוארו על ידי חברי הקבוצה.

במה הן דומות ובמה הן שונות?

התייחסו להיבטים כגון: צורת הצלחה, החומר ממנו עשויה, עיטורים ומיקום הסימנים.

דומה: _____

שונה: _____

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

4. ציירו את קערת ליל הסדר במשפחתכם.

פעלו לפי ההנחיות הבאות:

- ציינו היכן מונח כל אחד מהסימנים הבאים - כָּרְפֵס, מְרוֹר, חֲרוֹסֶת, זְרוּעַ, ביצה, חזרת (אם אתם נוהגים להניח) במקומות המתאימים.
- ציינו איזה מאכל אתם מניחים בכל אחד מהסימנים.

קערת ליל הסדר במשפחתי

ציירו כאן

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי טכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע וטכנולוגיה
בחינוך היסודי

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע וטכנולוגיה
בחינוך היסודי

קערת הסדר של יהודי ספרד (מקור: מוזיאון ישראל, ירושלים)

הידעתם!

קערת הסדר העתיקה ביותר הידועה כיום בעולם נמנית עם קבוצת כלי מצווה מעטים ששרדו לאחר הגירוש מספרד (משנת 1480 בקירוב) ונשתמרו עד ימינו. הכתובת שבמרכז הקערה מכוונת לרכיבי ליל הסדר העיקריים: "פסח", "מצה", "מרור" ו"סדר". משגיאות הכתיב אנו למדים שהיוצר שלה היה כנראה בעל מלאכה לא יהודי שהאותיות העבריות לא היו מוכרות לו. הקערה עשויה מחרס מזוגג ומוצגת במוזיאון ישראל בירושלים בביתן לאמנות ותרבות יהודית.

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

חלק ב: מה מסמלים המאכלים בקערת ליל הסדר?

בליל הסדר נוהגים לברך ולאכול מאכלים המסמלים רעיונות הקשורים לסיפור יציאת מצרים.

מהם המאכלים? מה מסמל כל אחד מהם?

ארגון לומדים: קבוצתי

1. בטבלה שלפניכם רשומים מאכלים שנוהגים לברך ולאכול מהם בליל הסדר.

כתבו בטבלה הבאה, על פי ידיעותיכם, מה מסמל כל אחד מהם.

טבלה 1: מאכלים בליל הסדר - מה הם מסמלים?

מאכלים	מה מסמלים המאכלים?
1. כַּרְפֵּס (סוגי ירק)	
2. זְרוּעַ	
3. מַצָּה	
4. מְרוֹר	
5. חֲרוֹסֶת	
6. בִּיצָה	
7. אחר	

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

משימה 2: כרפס

על פי ההגדה של פסח הכרפס הוא המאכל הראשון שעליו מברכים ואוכלים בליל הסדר.
המנהג: עורך הסדר לוקח מן הכרפס המונח על קערת הסדר, טובל במי מלח ומברך.
הברכה: ברוך אתה ה', אלקינו מלך העולם, בורא פרי האדמה.

חלק א: מהו כרפס?

כרפס אינו שם של ירק מסוים, אלא כינוי כללי של ירק שאוכלים בתחילת הסדר. אפשר לאכול ירקות שונים (בצל, סלרי, תפוח אדמה ועוד) תלוי במנהג של המשפחה.

1. ערכו סקר בכיתה: שאלו את חבריכם מהו ירק הכרפס שעליו מברכים במשפחותיהם בליל הסדר.

בדקו מהו המנהג המקובל בעדות השונות.

כתבו את שם הקערה ואת ירק הכרפס שעליו היא מברכת בסדר, ראו דוגמה.

טבלה 2: ירק הכרפס במשפחות התלמידים בכיתה שלי

שם ירק הכרפס	שם העדה	מספר התלמידים בכיתה
סלרי	מרוקו	

2. אילו מסקנות ניתן להסיק מהטבלה? התייחסו לסעיפים הבאים:

א. באיזה ירק מקובל ביותר להשתמש לכרפס במשפחות ילדי הכיתה? _____

ב. בהמשך לתשובה לסעיף א, באילו עדות משתמשים בירק זה? _____

ג. באיזה ירק כמעט ולא משתמשים לכרפס? _____

ד. באיזו עדה משתמשים בירק זה? _____

ה. כתבו מסקנה כללית שניתן להסיק מהסקר שערכתם? (מה אפשר ללמוד מהסקר?) _____

3. כתבו את הידוע לכם: מדוע מברכים על הכרפס ואוכלים אותו בתחילת הסדר (לפני הארוחה החגיגית ולפני כל הברכות על המאכלים האחרים)? היעזרו גם במבוגרים או ברשת. _____

פרויקט המבוצע על-ידי אוניברסיטת תל אביב על-פי מכרז מס' 09/07.13 עבור המזכירות הפדגוגית, אגף מדעים, משרד החינוך

טלפון: 03-6409663, פקס: 03-6409155, ת.ד. 39040, תל-אביב 61390, lamda@tauex.tau.ac.il

אתר מטי"ר: matar.tau.ac.il

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

חלק ב: מדוע אוכלים כרפס בליל הסדר?

לשאלה מדוע אוכלים כרפס בליל הסדר יש פירושים אחדים.
קראו את הפירושים הבאים וענו על השאלות בהמשך.

פירוש א:

כדי לשנות את סדר הדברים המקובל וכך לעורר שאילת שאלות אצל הילדים שהם השותפים המרכזיים בליל הסדר. הילדים מצפים לארוחה חגיגית שנפתחת בברכת "המוציא" והנה במקום זאת הם הארוחה נפתחת בחתיכה קטנה של ירק.

פירוש ב:

אם קוראים את המילה כְּרַפֵּס מהסוף להתחלה מקבלים: **ס** - פרך. האות **ס** (ס=60) מסמלת את שש מאות אלף בני ישראל שעבדו בעבודת פרך במצרים.

פירוש ג:

אכילת הכרפס מבטאת את הרעיון המרכזי של ליל הסדר והוא החירות שזכינו לה בעקבות יציאתנו ממצרים. בעבר נהגו אצילים ומלכים לפתוח את הארוחה באכילת מעט ירק טבול במי מלח כדי לעורר את התיאבון. לפיכך, גם אנו נוהגים כמלכים ופותחים את ליל הסדר באכילת ירק שטובלים במי מלח.

שאלות

- לפי פרוש א הכרפס נועד לעורר את הילדים לשאול שאלות. איזה שיר מיוחד מבטא את השאלות של הילדים על התנהלות ליל הסדר? _____
- לפי פרוש ב, מה מזכירה אכילת הכרפס? _____
- לפי פרוש ג אכילת כרפס מבטאת את היותנו בני אצילים ומלכים. איזה מנהג נוסף בליל הסדר מבטאת את היותנו בני אצילים ומלכים? _____

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע וטכנולוגיה
בחינוך היסודי

רָבֵן גְּמְלִיאֵל הָיָה אוֹמֵר :
כָּל שְׂפֵלָא אָמַר שְׁלֵשָׁה דְּבָרִים אֵלוֹ בְּפִסְחָא, לֹא יָצָא יָדֵי חוּבְתוֹ, וְאֵלוֹ הֵן :
פִּסְחָא, מִצָּה, וּמְרוֹר.

משימה 3: זרוע (פסח)

מתוך ההגדה של פסח:

”פִּסְחָא שְׁהִיֹּ אֲבוּתֵינוּ אוֹכְלִים בְּזִמְן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ הָיָה קִזְם, עַל שׁוּם מָה?
עַל שׁוּם שְׁפִסְחָא הַקְּדוּשׁ בְּרוּךְ הוּא עַל בְּתֵי אֲבוּתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שְׁנֶאֱמַר: אֲמַרְתֶּם זָבַח פִּסְחָא הוּא לֵה',
אֲשֶׁר פִּסְחָא עַל בְּתֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם בְּנִגְפוֹ אֶת מִצְרַיִם, וְאֶת בְּתֵינוּ הִצִּיל? וַיִּקְדַּח הָעָם וַיִּשְׁתַּחֲוּוּ.”
(שמות יב, כז)”

המנהג: להניח זרוע כבש או בקר או כנף עוף על קערת הסדר.

מקור המנהג

בזמן שבית המקדש היה קיים, היו מניחים על שולחן ליל הסדר את בשר קרבן הפסח. לאחר שבית
המקדש נחרב, החכמים קבעו להניח בקערת ליל הסדר צלי זרוע של כבש או בקר או עוף לזכר
קרבן הפסח.

את הזרוע המונחת על קערת הסדר נוהגים לא לאכול בליל הסדר.

חלק א: מהי הזרוע?

זרוע כבש או בקר או כנף עוף הם מהסמלים שמונחים בקערת ליל הסדר.
הזרוע היא חלק מהיד שנמשך מהכתף ועד למרפק. זהו ביד שלכם את הזרוע.

שאלות

1. לאיזה חלק ביד מחוברת עצם הזרוע בחלקה התחתון? _____
2. איזה סוג מפרק מחבר את הזרוע לעצמות האלה? _____
3. לאיזה עצם מחוברת עצם הזרוע בחלקה העליון? _____
4. איזה סוג מפרק מחבר את הזרוע לעצם זו? _____
5. קפלו את האמה והפעילו "שריר". מה מסמלת הפעלת שרירי הזרוע? _____
6. בתורה נאמר: "וְיִזְכְּרֶתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּצְרָאֲךָ ה' אֱלֹהֶיךָ מִשְׁם בְּיַד חֲזָקָה וּבְיָרֵךְ
נְטוּיָה" (דברים, ה, י"ד).
מה מסמל הביטוי בזרוע נטויה? _____

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי טכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

7. זהו את הזרוע של הכבש, הבקר והעוף בתמונות שלפניכם:
רמז: הזרוע מחוברת לכתף.

עוף

כבש

בקר

חלק ב: מה מסמל הבשר של הזרוע?

הבשר של זרוע הכבש (או הבקר או כנף העוף) מסמל את קורבן הפסח שהוקרב בבית המקדש בירושלים.

המקור למצווה מופיע בספר שמות י"ב, ג-י"א: "וְהָיָה לְכֶם לְמִשְׁמַרְתָּ עַד אֲרֻבָּעָה עֶשְׂרֵי יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וְשַׁחֲטוּ אֹתוֹ כָּל קֶהֱל עַדְתִּי שְׂרָאֵל בֵּין הָעֲרֻבִים... וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בְּלִילָה הַזֶּה, צְלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת עַל מַרְרִים יֵאָכְלֶהוּ."

שאלות

1. זרוע של איזה בעל חיים נוהגים לשים בביתכם בקערת ליל הסדר? _____
2. ערכו סקר בכיתה ובדקו איזו זרוע נוהגים לשים בקערת ליל הסדר בבתי המשפחות של תלמידי הכיתה. _____
3. איזו מסקנה הסקתם מן הסקר? _____

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי טכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

משימה 4: ביצה

המנהג: לשים ביצה מבושלת על קערת הסדר.

מקור המנהג:

כשהיה בית-המקדש קיים היו מביאים לירושלים עם קרבן הפסח גם קרבן חגיגה. את בשר קרבן החגיגה אכלו לפני קרבן הפסח. היום אנו מניחים בקערה ביצה מבושלת, זכר לקרבן חגיגה. פרוש נוסף לביצה שעל קערת הסדר הוא זכר לאבל על חורבן בית המקדש. הביצה מסמלת אבלות. "מה ביצה עגולה, אף האבל מתגלגל והולך ואינו פוסח על שום אדם; מה ביצה אין לה פה, אף האבל יושב דומם ואינו פותח פיו".

את הביצה המונחת על קערת הסדר לא נוהגים לאכול כליל הסדר, אלא רק למחרת.

שאלות

1. על פי הפסקה הפותחת מה מסמלת הביצה שבקערת הסדר? כתבו שני סמלים:

- א. _____
- ב. _____

הידעתם?

יש הנוהגים לפתוח את סעודת ליל ה"סדר" (כאשר מגיעים לסימן "שולחן עורך") באכילת ביצים שנטבלו במי מלח. מהי הסיבה לכך?
בזמן העתיק התחילו כל סעודה במנת ביצים, וכך עשו, גם בסעודת ליל ה"סדר". לאחר החורבן השאירו את מנהג אכילת הביצים לליל ה"סדר" בלבד, זכר לחורבן.
את הביצים טובלים במי מלח, המסמלים את הדמעות, שאנו שופכים על חורבן בית המקדש, או זכר לבכי של בני ישראל מרוב העבודה והסבל, או כזכר למעבר בים המלוח.

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

משימה 5: מצה

מתוך ההגדה של פסח:

"מצה זו שאנו אוכלים, על שום מה?"

על שום שלא הספיק בצקם של אבותינו להחמיץ עד שנגלה עליהם מלך המלכים, הקדוש ברוך הוא, ונאלם, שנגמר: "ויאפו את הבצק אשר הוציאו ממצרים עגת מצות, כי לא חמץ, כי גרשו ממצרים ולא יכלו להתמקמה, וגם צדה לא עשו להם." (שמות, י"ב, ט).

מתי נוהגים לאכול מצה בליל הסדר?

בליל הסדר נוהגים לאכול מצה פעמים אחדות בסימנים הבאים (בשלבים הבאים) במהלך הסדר:

- ✓ **במוציא מצה** - בברכת מוציא מצה
- ✓ **בכורך** - כאשר כורכים מצה עם מרור
- ✓ **בשלקון עורך** - בסעודת ליל הסדר
- ✓ **בצפון** - כשאוכלים את האפיקומן בסוף הסעודה.

חלק א: בצק שהחמיץ ותפח

קראו את קטע המידע הבא והשיבו על השאלות שבסופו.

א. החמצת בצק ותפיחתו

את הקמח לאפיית לחם או מצות מכינים מחיטה שטוחנים. בקמח מצויים כבר שמרים וחיידקים טבעיים. בתנאי יובש (בהם הקמח מוחזק) השמרים והחיידקים אינם יכולים להתפתח. כך ניתן לשמור קמח במשך זמן רב מבלי להתקלקל. כאשר מכינים בצק מוסיפים לקמח נוזלים, בדרך כלל מים. הוספת מים לקמח, מעוררת את הפעילות של השמרים והחיידקים שמצויים בקמח באופן טבעי. כתוצאה מתהליכי הנשימה שלהם, נפלטים תוצרי לוואי לסביבה ביניהם חומצה שגורמת להחמצת הבצק וגז פחמן דו-חמצני שגורם להופעת בועות ולתפיחת הבצק. כיוון שהכמות ההתחלתית של שמרי הבר בקמח נמוכה יחסית, בצק רגיל לא יחמיץ ולא יתפח תוך זמן קצר.

שאלות:

1. על פי קטע המידע שקראתם מה גרם לתערובת של קמח ומים להיות חמוצה?

2. מה גורם לתערובת בצק ומים לתפוח?

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

ב. חוזרים אל המקורות – סיפור יציאת מצרים

"וַיֹּאפֹּוּ אֶת הַבָּצֶק אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ מִמִּצְרַיִם עֶגְלַת מִצּוֹת כִּי לֹא חֻמָּץ, כִּי גִרְשׁוּ מִמִּצְרַיִם וְלֹא יָכְלוּ לְהַתְמַהֵמָה וְגַם-צֶדֶה לֹא עָשׂוּ לָהֶם" (שמות, י"ב, ל"ט).

3. מדוע בני ישראל לא הספיקו להתפיח את הבצק?

4. איזה מוצר מקבלים מאפיית בצק שלא תפח?

ג. מדברי חכמים

בעת הכנת המצות צריך להזדרז ולהיזהר שלא יתחיל להיווצר בבצק תהליך החמצה. כל זמן שלשים את הבצק הוא אינו מחמיץ. אפילו אם הלישה תמשך יום שלם, הבצק לא יחמיץ, מפני שפעולת הלישה מונעת את תהליך ההחמצה. אבל אם הבצק ישהה 18 דקות בלא תנועה, יתחיל בו תהליך החמצה, וכל איסורי חמץ יחולו עליו. עם זאת, אם נמצאים במקום חם, תהליך ההחמצה מואץ, והבצק יחמיץ גם בשהייה של פחות מ-18 דקות. בתהליך הכנת המצה משתמשים גם במים. יש להשתמש במים שלנו כלומר מים שנשאבו יום קודם, ולנו ("ישנו") בלילה, כלומר חיכו בכלים עד שישתמשו בהם ללישה ביום המחרת. הסיבה לכך היא שמירה על קרירות המים. מים חמים עלולים לגרום לבצק להחמיץ מהר יותר.
(על פי פניני הלכה של הרב אליעזר מלמד, [קישור](#)).

5. אנחנו אוכלים מצה בפסח – לחם שלא תפח (שלא החמיץ), זכר ללחם שלא הספיק לתפוח כשיצאו בני ישראל ממצרים.

לקמח ולמים מהם מכינים מצות יש דינים רבים כיצד לנהוג בהם כדי שלא יחמיצו:
א. על הקמח להימצא ללא כל מגע עם מים משלב הטחינה. מדוע?

ב. על המים לעמוד בכלי לילה שלם לפני שישתמשו בהם להכנת הבצק. מדוע?

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע וטכנולוגיה
בחינוך היסודי

חלק ב: סוגי מצות

מצה שמורה

מצה שמורה היא מצה שנאפתה מגרגירי חיטה שנשמרו ממוגעים מים משעת הקציר ועד לשימוש בקמח להכנת המצה.
הדעות חלוקות האם זמן השמירה ממוגעים עם מים הוא מזמן הקצירה, מזמן הטחינה או מזמן הלישה.
מאילו סוגי קמח אפשר להכין מצה?
מצווה לאכול מצה העשויה מאחד או יותר מחמשת מיני הדגן בליל הסדר: חיטה, שיפון, כוסמין, שיבולת שועל, שעורה.

מצת יד

מצה הנעשית ביד לרוב עגולה וממדיה אינם אחידים כיוון שתהליך ייצורה הוא ידני. [קישור](#)

מצת מכונה

מצה המיוצרת על ידי מכונה לרוב מרובעת ואחידה בגודל שלה. [קישור](#)

מצות רכות

התימנים נוהגים לאכול מצות הדומות לפיתות עירקיות רכות. מצות אלו יותר ממצות מכונה ומצות יד.
באתיופיה הכינוי "קיטא" "הדומה ללחם המקומי, האנג'רה שמרכיביו אינם חמץ. מצה זו רכה. כיום, עם התפתחות הטכנולוגיה, ניתן להכין מצות רכות ולשמר אותן במקפא, כמו שמקפאים פיתות. דבר זה הביא להקמת פסי ייצור המוניים של מצות רכות.

מצת מכונה

מצת יד

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

שאלות

1. ערכו סקר בכיתה ובדקו איזה סוג מצה אוכלים במשפחות התלמידים בליל הסדר. בדקו מהו המנהג המקובל בעדות השונות. פתבו את שם הקעדה ואת סוג המצה שאותה היא אוכלת בליל הסדר.
טבלה 3: סוגי מצה במשפחות התלמידים בכיתה שלי

מספר התלמידים בכיתה	שם העדה	סוג המצה

2. אילו מסקנות ניתן להסיק מהטבלה? התייחסו לסעיפים הבאים:
 - א. איזה סוג של מצה אוכלים ברוב המשפחות של ילדי הכיתה?
 - ב. בהמשך לתשובה לסעיף א, באילו עדות אוכלים סוג זה של מצה?
 - ג. איזו מצה כמעט ולא אוכלים/לא אוכלים במשפחות של ילדי הכיתה?
 - ד. באיזו עדה אוכלים מצה זו?
3. כתבו מסקנה כללית שניתן להסיק מהסקר שערכתם? (מה אפשר ללמוד מהסקר?)

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי טכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

משימה 6: מרור

מתוך ההגדה של פסח:

"מרור" זה שָׁאֲנוּ אוֹכְלִים, על שום מה?

על שום שִׁמְרָרוּ הַמִּצְרִים אֶת חַיֵּי אֲבוֹתֵינוּ בְּמִצְרַיִם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעַבְדָּה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבִלְבָנִים וּבְכָל עַבְדָּה בַשָּׂדֶה אֶת כָּל עַבְדֹתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בָהֶם בְּפָרָז." (שמות א, יד)

המנהג: להניח מרור על קערת הסדר.

על פי המשנה (פסחים ב, ו) את המרור מייצגים חמישה צמחים עשבוניים: חזרת, עולש, חסה, חרחבינה ומרור.

עולש

מרור הגינה

חזרת הגינה

חרחבינה מכחילה

חסת המצפן

כתבו במילים שלכם מדוע אוכלים מרור בליל הסדר:

כדאי לדעת: בתקופת המשנה קראו לחסה חזרת.

כיום נוהגים לרוב לאכול חסה ו/או חזרת כסמל למרור.

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

חלק א: נכיר את החסה

בתקופת המשנה החזרת הייתה החסה.

ייתכן והכוונה הייתה לצמח חסת המצפן שהיא מרה יותר מהחסה המתורבתת.

חסת המצפן

חסה תרבותית

תצפית בחסה תרבותית

ציוד: חסה תרבותית שלמה

1. הפרידו כמה עלים מהגבעול – מבחוץ כלפי פנימה.

- טעמו מאחד העלים החיצוניים של חסה. מה הטעם? _____
- טעמו מהעלים הפנימיים ביותר של החסה. מה הטעם? _____
- השוו את העלים החיצוניים לעלים הפנימיים של החסה.
הקיפו:
 - ✓ צבע העלים הפנימיים בהיר יותר / כהה יותר מזה של העלים החיצוניים.
 - ✓ אורך העלים הפנימיים גדול יותר / קטן יותר מזה של העלים החיצוניים.
 - ✓ רוחב העלים הפנימיים גדול יותר / קטן יותר מזה של העלים החיצוניים.
 - ✓ טעם העלים הפנימיים דומה / שונה מטעם העלים החיצוניים
- הסיקו מסקנה: במה דומים ובמה שונים עלי החסה הפנימיים מעלי החסה החיצוניים זה מזה?

2. על פי הבדיקה שערכתם, מדוע לדעתכם נבחרה החסה לשמש כמרור בליל הסדר?

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע וטכנולוגיה
בחינוך היסודי

דנים בסוגיה: מר או מתוק?

הרב ישראל דנדרוביץ שואל (מקור):

איך ייתכן לקיים את מצוות המרור דווקא בחסה מתוקה?

הפירוש של המילה **מרור** הוא **ירק מר**.

והנה למרבה הפלא אנו מוצאים כי את המקום הראשון בהצעת הירקות למצוות מרור, מופיעה

החסה המוכרת כירק מתוק וטעים למאכל.

איך מקיימים את מצוות מרור דווקא בירק מתוק?

התשובה לכך מופיעה בתלמוד הירושלמי:

לחסה צעירה טעם מתוק ואילו לחסה בוגרת טעם מר.

כך עשו המצרים לאבותינו:

תחילת השעבוד במצרים הייתה במתיקות. פרעה אומר ליוסף שהביא למצריים את אביו ואחיו "

"אֶרֶץ מִצְרַיִם לְפָנֶיךָ הוּא בְּמִיטְבַּת הָאֶרֶץ הוֹשֵׁב אֶת אֲבִיךָ וְאֶת אֶחָיִךְ" (בראשית מ"ג, מ"ז)

ואחר כך שעבדו אותם והפכו את חייהם למרים: "וַיִּמְרְרוּ אֶת חַיֵּיהֶם בְּעִבְדוֹת קָשָׁה בְּחָמֹר וּבְלִבְנִים

וּבְכָל עֲבֹדָה בְּשׂוֹדָה אֶת כָּל עֲבֹדָתָם אֲשֶׁר עָבְדוּ בְּהֶם בְּפָרֹךְ" (שמות א, יג).

שאלות

1. מהי הסוגיה המוצגת בקטע? _____

2. על פי התלמיד הירושלמי, מדוע אוכלים חסה בליל הסדר למרות שהיא מתוקה? _____

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי טכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

חלק ב: נכיר את החזרת

מאכל של חזרת עם סלק אדום

שורש חזרת הגינה

צמח חזרת הגינה

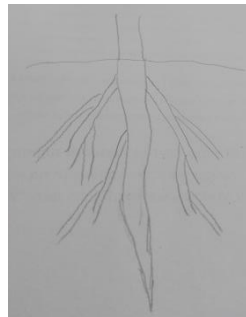

תצפית על שורש חזרת

ציוד: שורש חזרת, רסק חזרת

1. האם לחזרת שורש שיפודי או ציצת שורשים? _____

ציצת שיפודי

ציצת שורשים

2. מהו צבע קליפת השורש? _____
3. מהו הצבע הפנימי של השורש? _____
4. הריחו רסק חזרת שתקבלו מהמורה. תארו את הריח _____
5. מדוע נבחרה החזרת לשמש כמרור בליל הסדר? _____
6. במידה ונוהגים בביתכם להשתמש בחזרת כמרור בליל הסדר, תארו כיצד מכינים את מאכל החזרת (היעזרו במבוגרים).

יש הנוהגים להניח בקערת הסדר בנוסף למרור גם חזרת.

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי טכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

משימה 7: חרוסת

בניגוד לברכות המיוחדות המצה והמרור, אין לחרוסת שבקצרת ליל הסדר ברכה מיוחדת.
יש הטוענים שאכילתה אינה מצווה.

חלק א: מהי חרוסת?

קראו את הקטע הבא וענו על השאלות בהמשך.
מהי החרוסת ולמה היא נועדה?

החרוסת היא מְטָבֵל מתוק. טובלים בה את המרור כדי להקל על טעמו המר. את החרוסת נוהגים להכין ממניי פירות שמופיעים בספר שיר השירים: תפוחים, רימונים, תאנים, אגוזים, תמרים ושקדים. יש הטוענים שהצבע החום של החרוסת והעיסתיות שלה מזכירים את הטיט (חומר חרסיתי) אשר בני ישראל השתמשו בו לבנייה כאשר היו עבדים במצרים. המילה חרוסת כוללת את האותיות **חרס** שהכינו אותו מהטיט.

1. אילו טעמים (הסברים) יש לאכילת החרוסת בליל הסדר?

א. _____
ב. _____

2. בְּדָקוּ בבית: מתי וכיצד משתמשים אצלכם בחרוסת בליל הסדר

3. בְּדָקוּ בבית: מאילו פירות ומאילו תבלינים נוהגים להכין את החרוסת בביתכם?

4. דווחו בכיתה על תשובותיכם לשאלות 1-2. והשוו עם חבריכם

מה **משותף** לכל סוגי החרוסת? _____

במה **שונים** סוגי החרוסת זה מזה? _____

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי וטכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע וטכנולוגיה
בחינוך היסודי

חלק ב: מכינים חרוסת

לפניכם מתכון להכנת חרוסת.

פעלו לפי ההנחיות הבאות:

מצרכים:

100 גרם אגוזים קצוצים, רסק מארבעה תפוחי עץ, 100 גרם שקדים טחונים, 200 גרם תמרים מעוכים (ללא הזרע), כפית קינמון, רבע כפית ציפורן, חצי כוס יין.

כלים:

קערה גדולה, משקל למדידה, מגרדת לריסוק תפוחי העץ, כף עץ לערבוב, כפית

אופן הכנה:

הקפידו על סביבה נקייה וכשרה בעת ההכנה.

רחצו היטב את הידיים.

1. הניחו בתוך הקערה את התמרים המעוכים.
2. הוסיפו את היין וערבבו אותם יחד עד לקבלת תערובת עיסתית.
3. הוסיפו את רסק התפוחים לתערובת וערבבו היטב.
4. הוסיפו לתערובת את הקינמון ואת הציפורן וערבבו היטב.
5. הוסיפו לתערובת אגוזים קצוצים ושקדים טחונים.
6. הניחו את התערובת "לנוח" שעתיים.
7. הכינו כדורי חרוסת (כמו כדורי שוקולד).
8. אפשר להניח כל כדור חרוסת בתוך סלסילת נייר.
9. הכניסו את כדורי החרוסת לקופסת אחסון.
10. הכניסו את הקופסה למקרר.

יש להקפיד על כללי כשרות הפסח בעת הכנת החרוסת.

מל"מ
המרכז הישראלי
לחינוך מדעי טכנולוגי
ע"ש עמוס דה-שליט

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית - אגף מדעים
הפיקוח על הוראת מדע וטכנולוגיה

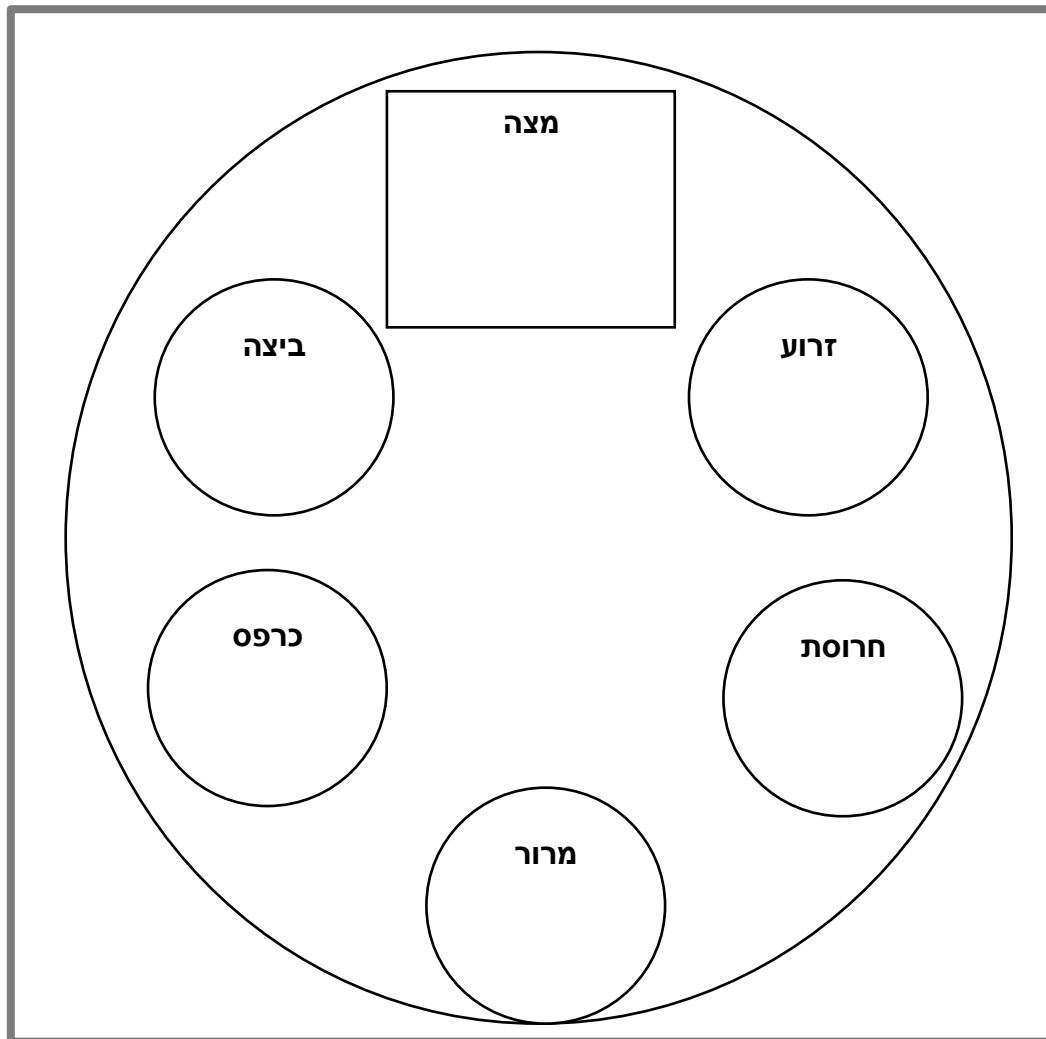
בית הספר לחינוך
המרכז לחינוך מדעי וטכנולוגי

מרכז המורים הארצי
למדע ולטכנולוגיה
בחינוך היסודי

משימה 8: מסכמים

1. לפניכם איור של קערת ליל הסדר ורשימה של טעמים (הסברים) למאכלים שעל הקערה. כתבו ליד המאכל את הטעם (הסבר) המתאים לו.

רשימת טעמים

1. כדי לשנות את סדר הדברים המקובל ולעורר שאילת שאלות אצל הילדים.
2. על שום שלא הספיק הפצק של בני ישראל להקמיץ כשיצאו ממצרים.
3. על שום שפירו המצרים את חיי בני ישראל במצרים.
4. זכר לקורבן הפסח שהוקרב בבית המקדש בירושלים.
5. זכר לקורבן חגיגה שהוקרב יחד עם קורבן הפסח בבית המקדש בירושלים.
6. כדי להקל על טעמו המר של המרור.
7. זכר לטיט שבני ישראל השתמשו בו לבנייה כאשר היו עבדים במצרים.